

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 1, 2018

Sayfa: 344-377

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[05-01-2018] – [23-03-2018]

Günümüz Balkan Coğrafyasında Plastik Sanatlar ve Balkan Sanat Müzelerinin Aktüel Perspektifi¹

Burak BOYRAZ

Arş. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi

Res. Asst. Dr., Yildiz Technical University, Faculty of Art & Design

orcid.org/0000-0002-1373-7234

bboyraz@yildiz.edu.tr

Öz

Avrupa'nın güneyinde yer alan Balkan coğrafyası kıtayı Asya'ya bağlayan geçiş yolları üzerinde bulunmaktadır. Bu özelliği ile *Soğuk Savaş* dönemindeki siyasal kutuplaşmada jeostratejik değeri yeniden keşfedilen coğrafya 20.yy içinde pek çok askeri girişime tanıklık etmiştir. Ne var ki söz konusu girişimler bugün Makedonya Cumhuriyeti, Sırbistan, Yunanistan ve Hırvatistan gibi ülkelerin bulunduğu toprakların sanatsal yönden gelişmesini engelleyememiştir. Bahsettiğimiz ülkelerin her biri geride bıraktığımız yüz yıl boyunca güncellenen estetik anlayışa uyum sağlamış ve bireysel ölçeklerde dahi olsa uluslararası sanat platformlarında temsil edilmiştir. Çalışmada da saha araştırmaları üzerinden; Balkan topraklarında plastik sanatların günümüzdeki durumundan ve ulusal sanat müzelerinin güncel sanat eserlerine bakış açısından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Plastik Sanatlar, Resim, Balkan Coğrafyası, Balkan Coğrafyasında Plastik Sanatlar.

Plastic Arts in Modern Balkan Geography & Actual Perspectives of Balkan Art Museums

Abstract

Located in the south of Europe, the Balkan geography is on the transit routes connecting the continent to Asia. Having such distinct feature, the Balkans, geostrategic value of which was rediscovered during the political polarization in the cold war era, witnessed many military invasions in the 20th century. However, those aggressions have not prevented the artistic development of the people of the countries such as the Republic of Macedonia, Serbia, Greece and Croatia. These countries adapted to the updated aesthetic sense in the century left behind and was represented on international art platforms, even on individual scales. In the present study, through the field researches on the region, the current state of plastic arts in the Balkan countries and the viewpoints of national art museums there on contemporary artworks is dealt with.

Keywords: Art, Plastic Arts, Painting, Balkan Geography, Plastic Arts in Balkans.

¹ Yazarın *Yükseköğretim Kanunu*'nun 39. maddesi kapsamındaki yurt dışı görevlendirmeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

Giriş

Balkan coğrafyası *İkinci Dünya Savaşı* (1939-1945) sonrasında Birleşik Devletler ve SSCB'nin başını çektiği kutuplaşmanın politik arayış sahası olmuştur. Savaş sonrasında inşa edilecek yeni dünyanın mücadelesi fiilen bu topraklarda gerçekleşmiş, etnik ve siyasi farklılıklardan kaynaklanan büyük göçler Güney Doğu Avrupa olarak da bilinen bu alan içinde vuku bulmuştur. 21.yüzyıla geldiğimizde çatışmalar durulmuştur. Fakat Avrupa kıtasının ihtiyacı olan “enerji üretimi” için gereksinim duyulan Hazar kaynakları Balkanları bir kez daha dünya kamuoyunun gündemine getirmiş ve bölgeyi hedef alan yeni politikalar üretilmiştir.

Balkanların siyasi yönden istikrar yakalayıp yakalamadığı bugün bile tartışılan bir konudur. Ancak araştırma kapsamında incelenecek mevzu, Avrupa'nın güneydoğusu, İtalya'nın (yarımada'nın) doğusu ve Türkiye'nin Batı sahasındaki %3'lük kısım ile çevrili bu coğrafyanın plastik sanatlarla olan mevcut yaklaşımıdır. Bunun için öncesinde bir literatür taraması yapılmıştır. Güncel perspektifimiz nedeniyle 20.yy ve çoğunlukla 1960 sonrası kapsayan, Batı sanat akımlarından referanslarla ilerleyen saha araştırmaları topraklarının tamamı ya da yarısından fazlası Balkanlar içinde kalan ülkelerde gerçekleştirilmiştir (Bkz. *Resim 1* ve *Tablo 1*).² Sırasıyla Makedonya Cumhuriyeti (Üsküp), Sırbistan (Belgrad), Yunanistan (Atina) ve son olarak Hırvatistan (Zagreb) rotasının izlendiği araştırmalarda başkentlerdeki ulusal müzeler ziyaret edilmiştir.

Resim 1. Saha Araştırmaları Rotası. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Yapılan ziyaretlerdeki gözlemler metin için sözel verilere dönüştürülmüş, betimlemelere referans olabilecek görseller edinilmiştir. Bunlar aracılığıyla;

² Araştırma 2017 yılında 12 aylık süreçte tamamlanmıştır.

- Balkan müzelerinin koleksiyon yönetim politikaları,
- Batı'da söz sahibi sanatçıların üretimlerinin Balkan topraklarındaki varlığı,
- Soğuk Savaş* yıllarında Sovyet güdümlü rejimlerde popülerleşen sosyalist gerçekçi üslubun günümüz Balkan coğrafyasındaki yeri,
- Balkan esaslı sanatçıların plastik sanatlarda 1960 sonrasındaki değişime verdiği tepki ve Batı ile etkileşimleri tatbik edilmiştir.

Yine metin için sadece iki bölümlü bir ana hat planı hazırlamak yeterli görülmüştür. İlk bölümde; Balkan coğrafyasının geçmişini ifade eden tarihi olaylardan ve özellikle 1960 sonrasındaki siyasi değişimden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise dört farklı ülke üzerinden; bölgede dünya savaşlarının ardından plastik sanatların ulaştığı konum ve mevcut konumu şekillendiren etkenler ele alınmıştır. Sonuç bölümünde de belirttiğimiz maddelere dair genel bir değerlendirme yapılmış ve eldeki bulgular tartışılmıştır.

1. Osmanlı İmparatorluğu Hâkimiyetinden Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine Balkanlar

Zaman cetvelimiz her ne kadar 20.yy ve sonrası ile çerçevesi olsa da Balkanlara yönelik bir inceleme yaparken Osmanlı İmparatorluğu'na temas etmek kaçınılmazdır. Zira akademisyen *Caner Sancaktar*'ın ifadesi ile Osmanlıların bölge coğrafyasında hâkimiyeti yaklaşık "550 sene" sürmüştür (Sancaktar, 2011: 29). Bu süre zarfında *Sırp sındığı* (1364), *Çirmen* (1371), *Birinci Kosova* (1389), *Varna* (1444) ve *İkinci Kosova* (1448) gibi savaşlar Osmanlıların bölgede etkin konuma gelmesini sağlamıştır (Sancaktar, 2011: 29). Hatta *Kanuni Sultan Süleyman* döneminde 1521 yılında Belgrad dahi egemenlik altına alınmış, akabinde son derece kısa süren *Mohaç*'daki muharebe ile zafer perçinlenmiştir. Ancak *Mohaç* ve kazanılan topraklardan çok sonra gerçekleştirilen *İkinci Viyana Kuşatması* (1683) Osmanlıları zor duruma sokmuş, bölge egemenliği zayıflamaya başlamıştır (Sancaktar, 2011: 30).

Resim 2. Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetini ifade eden hatıralara Türkiye'deki pek çok müzede rastlamak mümkündür. Görselde soldaki kavanozdaki toprak, Kosova'da şehit düşen Sultan *I. Murat Hüdavendigar*'ın aynı şehirdeki türbesindedir. Sağdaki ise 10 Ağustos 1389 yılında *Kosova Meydan Muharebesi*'nin yapıldığı savaş alanından getirilmiştir. Her iki kavanoz da *Bursa Kent Müzesi*'nde sergilenmektedir. Bursa-Türkiye.
Kaynak: *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

18.yy'ın ikincisi yarısındaki siyasi olaylar ve Rusya'nın Balkanlara yönelik hâkimiyet arzusu ise Osmanlıların yenilgi ile ayrılacağı bir mücadeleyi başlatmıştır. Yine 1774 tarihli *Küçük Kaynarca Antlaşması* Rusların Balkan halklarına hitap etmesini kolaylaştırmıştır (Aydın, 2004, s.77). Bu süreçte

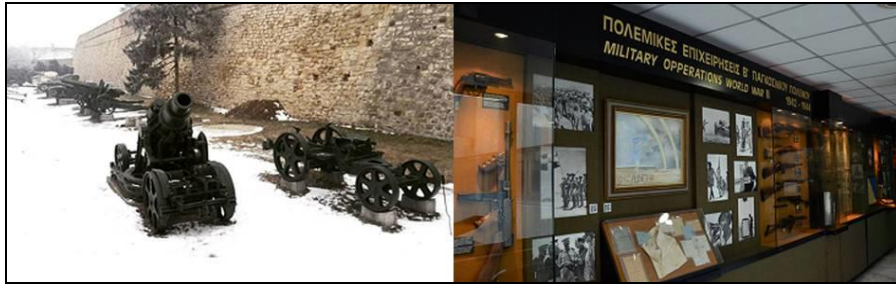

Ortodoks milletler üzerinden politikalar güden Ruslar; Yunan, Sırp ve Bulgar halklarını kışkırtarak ayaklanmalara zemin hazırlamıştır (Aydın, 2004, s.77). Bunlardan 1804-1806 tarihli Sırp ayaklanmasında Belgrad'ın kontrolü Sırp halkının eline geçmiştir. Devamında gerçekleşen pek çok ayaklanma daha mevcuttur. Fakat Balkan coğrafyasındaki Osmanlı hâkimiyetini sonlandırmaya yaklaşan asıl olay beklendiği üzere yoğun göçlere neden olan 1877-1878 tarihli *Osmanlı-Rus Savaşı* olmuştur (Bahçalı & Kahraman, 2016, s. 38-50). Savaş sonunda Sırbistan ve Karadağ ile birlikte Romanya da bağımsızlığını edinirken, Yunanlar topraklarını genişletmiş, Osmanlılar ise Makedonya ve Arnavutluk'un kontrolü ile yetinmek zorunda kalmıştır.

20. yüzyılın başlarında Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan ittifakının Osmanlılara karşı başlattığı ve *Birinci Balkan Savaşı* (1912) olarak adlandırılan askeri girişim ise adı geçen ülkelerin, siyasi arenada, herhangi bir tebaa altında olmadan da iş birliği yapabileceğini göstermiştir (Yavuz, 2013, s.153-154). Gelgelelim Osmanlıları bir kez daha olumsuz sonuçlarla yüz yüze bırakan bu savaşın sonunda ittifak üyeleri birbirlerine saldırmıştır. *İkinci Balkan Savaşı*'na (1913) yol açan bu kargaşanın doğurduğu etnik ayrım doğal şekilde istismar edilmiş, tarihe bırakılan söylev ve kalkışmalar ise en başta *Birinci Dünya Savaşı* (1914-1918) ve sonrasında kurulmuş olan Yugoslavya Krallığı'nı zor durumda bırakmıştır (Yavuz, 2013, s.179-180).

1.1. Osmanlı İmparatorluğu Sonrasında Balkanlar

1929 yılına kadar devam eden Yugoslavya Krallığı *I. Aleksander* ve sonrasındaki vekiller ile katı bir çizgi izlemiştir (Bozkurt, 2010: 53). Ancak vekillerin iç politikadaki açmazlarını bir kenara bırakırsak Balkan coğrafyasındaki en büyük tahribat *İkinci Dünya Savaşı* (1939-1945) ve *Nasyonal Sosyalist* Almanya ile olmuştur. Öyle ki *Naziler* 1941 yılında Belgrad'a askeri saldırı düzenlemiş ve krallık sadece on iki günde Alman askerlerince teslim alınmıştır (Bozkurt, 2010: 53).

Resim 3. Özellikle 20. yy askeri teçhizatları ile öne çıkan *Askeri Müze*-Belgrad (solda) ve *Savaş Müzesi*-Atina (sağda) İkinci Dünya Savaşı'ndaki yıkımın boyutlarını ifade etmek açısından önemli referanslara sahiptir. Belgrad-Sırbistan, Atina-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Takip eden iç çatışmalar bütün Balkanlara yayılmıştır. Fakat bu olumsuz tablo Hırvat bir baba ile Sloven bir annenin yedinci evladı olan *Josep Broz Tito*'nun birleştirici bir politika izlemesi ile değişmeye başlamıştır:

J. B. Tito'nun siyaset sahnesine çıktığı, *Soğuk Savaş* dönemi olarak adlandırılıp *İkinci Dünya Savaşı*'nın ardından Sovyetlerin dağılacağı 1991'e değin süren periyot en yalın şekilde *Timuçin Kodaman* ve *Haktan Birsell*'in ifadeleriyle özetlenebilir. Daha çok 21.yy Balkan jeopolitiği üzerine araştırmalarda bulunan akademisyenler o zaman diliminde Balkanların, Sovyetlerin sıcak denizlere açılmasına karşın tampon bölge olarak görüldüğünü belirtmiştir (Kodaman ve Birsell, 2014: 51). Bu anlamda Batı, Balkan halkları ve topraklarını hedef alan yaklaşımını coğrafi özellikler üzerine yapılandırırken, Sovyetler beşeri konulara ağırlık vermiş, bölge halklarını etki altına alarak Batı yanlısı rejimleri devirme amacı gütmüştür (Kodaman ve Birsell, 2014: 51). Oluşacak boşlukları kendi yakınlık duyarları ile doldurmayı hedefleyen Sovyetlerin bu planı Balkanların kırk yılı aşkın bir süre ayrışma ile mücadele etmesine yol açmıştır (Kodaman ve Birsell, 2014: 51). Tüm bu sürecin başında jeopolitik anlamda dikkat çeken ilk siyasi girişim ise 1945 yılında, *J. B. Tito*'nun öncülüğünde Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulması olmuştur. Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri ile Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerini de kapsayacak şekilde gerçekleşen bu yeni yapılanma, Batı ile Sovyetleri öz politikaları bağlamında çok yönlü hareket etmeye itmiştir (Arı ve Pirinççi, 2011: 2).

Resim 4. Müzeciliği ulusal kalkınma politikaları içine dâhil eden ve bu disipline yatırım yapmaktan çekinmeyen Makedonya Cumhuriyeti hükümeti, *Makedonya Mücadele Müzesi-Üsküp* ile yeni kuşaklara tarihlerini anlatmayı hedeflemektedir. Görsel bu müzede yer alan ve önemli siyasi liderlerin balmumu heykellerini içeren kısımdan bir kesittir. (Solda *Winston Churchill*, sağda *Josef Stalin*). Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi, 2017.*

Söz konusu cumhuriyetin anayasası 1946 yılında yürürlüğe girmiştir. Fakat aslen komünist kökenlere sahip *J. B. Tito* iktidarlığı keskin bir komünizm politikası izlememiş, Sovyetlerle fikir ayrılıkları ortaya çıkmış, rejim de uzun vadede federal sosyalist cumhuriyete dönüşmüştür. 1963'e kadar süren bu dönüşümde bölgede daha çok "Yugoslavya Ulusları" kavramı benimsetilmeye çalışılmış, rejimin birleşik bir yapıyı esas aldığı hazırlanan anayasalar üzerinden vurgulanmıştır. Ne var ki Balkanlardaki

Müslüman topluluklara yönelik baskılar *J. B. Tito* iktidarlığında bile tam olarak giderilememiştir. 1974'de daimi başkan seçilen *J. B. Tito*'nun bu konulardaki yaklaşımı çokça tartışılmış, tarafsız olup olmadığı sıkça sorgulanmıştır. Hatta akademisyen *Halim Çavuşoğlu*'nun aktardığı üzere 1923 - 1960 yılları arasında Yugoslavya/Makedonya'dan Türkiye'ye yapılan 269.101 kişilik göçün %56.4'ü 1953 - 1960 yılları arasında gerçekleşmiş, bir diğer akademisyen *Cevat Geray* tarafından da bu durum; "*Tito* rejiminin Müslüman ve Türk unsurlara karşı tutumunun bir sonucu" olarak yorumlanmıştır (Çavuşoğlu, 2007: 136).

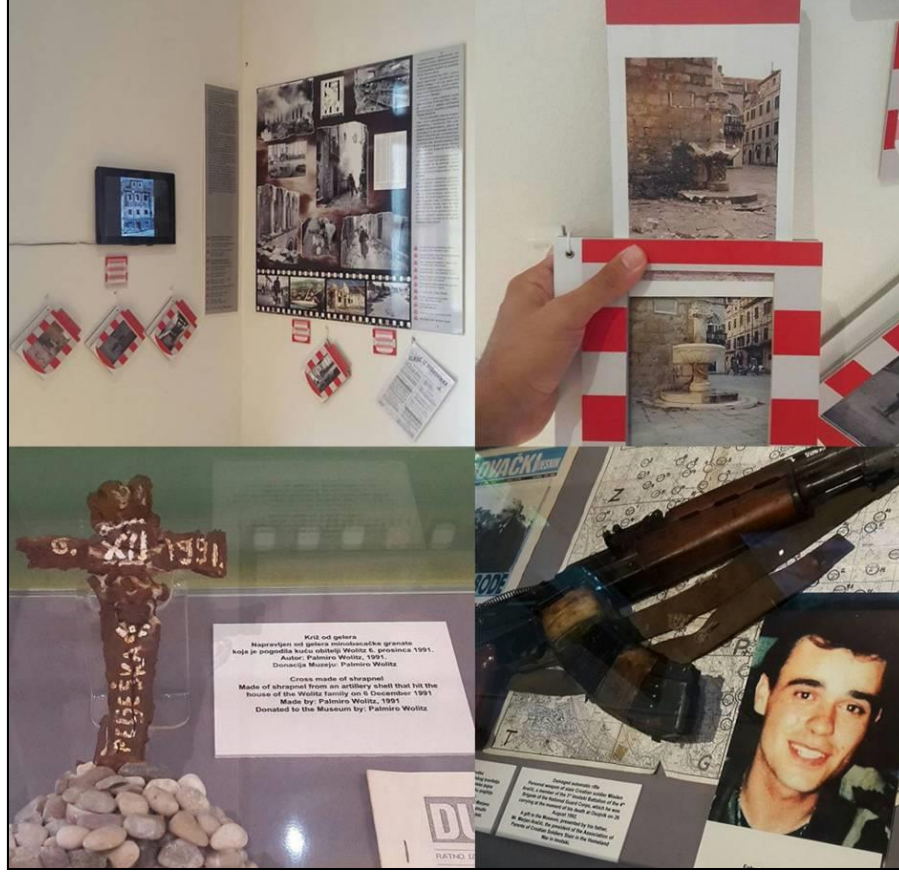
Resim 5. Yine 1985 yılında yapılan bir araştırmada uzun yıllar Osmanlı tebaasında kalan topraklardaki Müslüman nüfus oranları, *J. B. Tito*'nun iktidarlığında; Kosova'da %44, Makedonya'da %19 ve Bosna - Hersek'te ise sadece %17 olarak tespit edilmiştir (Bozkurt, 2010: 88). Görselde Üsküp / Makedonya'da bulunan, günümüz şehir merkezi ile daha çok Müslüman kesimin ikamet ettiği Türk Pazarı'nı birbirine bağlayan bir Osmanlı mirası, *Taş Köprü* yer almaktadır. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** *Burak Boyraz* Arsivi, 2017.

O yıllarda Batı ile ticari ilişkilerde katı yaklaşımlar benimsemeyen bu liderin ardından topluluğun yönetim modeli değişmiştir. Bölgede daha çoğulcu bir rotanın izlenmesi kabul görmüş, özellikle iktisadi politikalar hususunda kolektif hareket edilmesi arzulanmıştır. Ancak 1989 yılındaki ekonomi tabanlı siyasi bunalım ve Doğu bloğundaki güncellemeler Yugoslavya'yı da etkilemiştir.

Sırpaların Balkan coğrafyasındaki iktidarlık güçlerini arttırmak istemeleri ve buna karşı olan diğer etnik toplulukların tepkisi siyasi arenada hızla gündeme taşınmıştır. Müzakereler sonucunda ülkede 1990'da çok partili sisteme geçilmiştir. Fakat bütün cumhuriyetlerde milliyetçi partiler yükselmiş, 1990-1991'deki çatışmaların ardından ilk kopmalar gerçekleşmiştir (Bozkurt, 2010: 84). Hırvatistan ve Slovenya ayrılığı öncü ayrılıklar olmuştur (Bozkurt, 2010: 84). Sonrasında yaşananlar ise *Giray Sayınur Bozkurt*'tan referanslarla özetlenebilir. 1992 yılında önce Bosna-Hersek hükümetinin, hemen ardından da Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarını ilan etmesi, *Avrupa Topluluğu*'nun talebi üzerine yapılan referandum, yine Sırpaların boykotları (ve bağımsızlıklarını ilan etmesi) gibi olaylar anlaşmazlıkları derinleştirmiştir (Bozkurt, 2010: 84). Bu durum 1992 yılında Sırpalar ve Hırvatlar arasında bir iç savaşa yol açarken, Sırpaların

Bosna'yı önemli oranda ele geçirmeleri ve sonrasında yaşananlar sürece üzücü halkalar eklemiştir.³

Resim 6. Böylesine karma uluslu bir yapının dağılma periyodunda kendi içinde etnik ya da dinsel tabanlı iç çatışmalarla karşılaşması uzun sürmemiştir. Tüm bu süreç bir örneği Zagreb'de bulunan ve o yılları anlatan müze sergileri üzerinden incelenebilir. *Zagreb Tarih Müzesi-Zagreb: 1991-1995 yılları arasında Dubrovnik'de yaşanan çatışmaları anlatan sergi.*⁴ Zagreb-Hırvatistan.

Kaynak: *Burak Boyraz Arşivi, 2017.*

1.2. Yugoslavya'dan Sonra Balkanlar

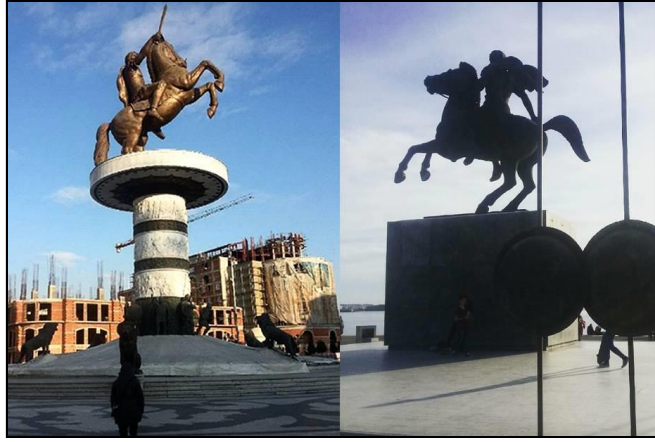
Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Balkanlara daha fazla odaklanan Avrupa devletleri buranın (kutuplu dünya düzeni sonrasındaki) yayılcı politikalar için uygunluğunu fark etmiştir. Dolayısıyla Batı nezdinde 20.yüzyılın sonlarına doğru coğrafi yönden zengin kaynaklara sahip olan ve Orta Balkanlar olarak tanımlanan ülkeleri hedef alan "uyum " politikaları

³ Mevzu bahis olaylara müdahale konusunda son derece gerekli olan güvenli bölgeler Avrupa'nın geciken kararları doğrultusunda ancak 1995 sonrasında oluşturulmaya başlamıştır (Bozkurt, 2010: 84).

⁴ Resimde üstteki iki karede çatışmalarda bölgede zarar gören taşınmazların öncesi ve sonrasını anlatan materyaller yer almaktadır. Alttaki ilk kare ise yine çatışmalardaki şarapnel parçalarından yapılan bir haç, ikinci kare de müzedeki diğer sergi nesnelere göstermektedir.

belirmiştir. 1992 yılından beri planlanan bu politika Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'nın 2000'li yılların başında *Avrupa Birliği*'ne katılım müzakereleri ile resmîyet kazanmıştır.⁵ Yine Birleşik Devletler ve *NATO*'nun girişimleri ile açılmış olan çatışmasızlık koridorları bölgede tansiyonu düşürmeye başlamıştır. Karadağ ve Sırbistan'ın 2006 yılında bağımsızlıklarını ilan etmesine zemin sağlayan bu askeri güven AB ülkelerine sahada daha rahat hareket etme imkânı tanımıştır. Yunanistan'ın 1990'lı yıllardaki sertlik yanlısı politikaları zayıflayıp, Türkiye'nin pozitif yaklaşımı uygulama sahasını genişletince de Balkanlarda müzakere odaklı yaklaşımlar baş göstermiştir.

Resim 7. *Büyük İskender: Makedon ve Yunan Açmazı. Cenk Özgen'in dağılma dönemine Makedon ve Yunan perspektifinden yaklaşımı Soğuk Savaş ve sonrasında olanları açıklamamıza yardımcı olabilir. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girdiği 1991 yılındaki Hırvatistan ve Slovenya ayrılığı Makedonlarda bir endişe yaratmıştır. Özellikle Sırp hegemonyasından çekinen Makedonlar aynı yıl referanduma gitmiş ve bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Fakat Makedon halkının girişkenliği 1945 öncesinde ülke topraklarını paylaşmış olan devletleri memnun etmemiştir.6 Başta Yunanlar olmak üzere "isim, bayrak ve kültürel miraslar" konularında pek çok Balkan ülkesi Makedonlarla uzlaşmamıştır.7 Bu anlamda kültürel miraslar, tarihi şahsiyetler ve özellikle *Büyük İskender*'in kimin atası olduğu gibi mevzular hala iki ülke kamuoyunda tartışma konusudur. Görselde soldaki karede hem Makedonlar hem de Yunanlarca sahiplenilen; *Büyük İskender*'e atfedilen ve Üsküp'te bulunan anıtsal heykel yer*

⁵ Müzakereleri takiben Slovenya 2004 yılında, Bulgaristan ve Romanya ise 2007'de AB'ye katılmıştır.

⁶ Saha araştırmalarımızın da ilki olan Makedonya Cumhuriyeti toprakları, henüz *İkinci Balkan Savaşı* sonunda Yunan, Sırp ve Bulgarlarca paylaşılmıştır (Özgen, 2013: 334). *Birinci Dünya Savaşı* sonunda ise Yunan, Sırp, Sloven ve Hırvatlar tarafından bir paylaşım daha gerçekleştirilmiş, Vardar Makedonya'sı olarak bilinen bölgenin Makedonya Cumhuriyeti adını alması ancak 1944'ü bulmuştur (Özgen, 2013: 334).

⁷ C. Özgen'in altını çizdiği gibi 1991 ve 1995 arasındaki dönem Makedonlar için (özellikle Yunanlara karşı) propaganda üretmekle ve propagandaları destekleyecek argümanları aramakla/hazırlamakla geçmiştir (Özgen, 2013: 335). Fakat süre zarfında Türkiye'nin Makedonya'yı tanıması (1992), Hırvatların Makedon meclisi ile diplomatik ilişkileri geliştirilmesi ve özellikle Üsküp halkının protestoları önce Batıyı hareketlendirmiş, ardından (yine Batı öncülüğünde) Yunanlar nezdinde ikili temasların kurulmasını sağlamıştır.

almaktadır. İkinci karedeki ise Yunanistan-Selanik'teki *Büyük İskender* heykelidir. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti, Selanik-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2016-2017.

Gelinen noktada Birleşik Devletlerin başını çektiği girişimlerden Sırlara karşı güdülen baskıcı politika, NATO'daki Balkan ülkesi sayısının arttırılması ve Hırvatistan'ın AB'ye üye olması (2013) gibi konular Rusları stratejik yaklaşımlarını güncellemeye yöneltmiştir. Böylelikle *Soğuk Savaş* sonrasında kutup tercihli rejimler yerlerini daha demokratik sistemlere bırakmıştır.

Balkan coğrafyasını hedef alan ve araştırmamızı ilgilendiren daha güncel bilgiler ise rakamlarla sunulabilir.

Belirtmek gerekir ki saha araştırması gerçekleştirdiğimiz ülkelerden Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti'nin günümüzdeki yüz ölçümlerinin tamamı Balkanlardadır. Diğer iki ülkede ise bu oran %55 ve üzeridir (Bkz. *Tablo 1*).

Hırvatistan ile bahsini geçirdiğimiz AB üyeliğinden söz edersek, Yunanistan 1981'den beri birliğe üyedir. Fakat Sırbistan ve Makedonya Cumhuriyeti aday ülke statüsündedir.

En başta Avrupa kıtasındaki ticari anlaşmalar ile mikro ve makro düzeydeki kalkınma girişimleri konusunda kazanımlar sağlayan üyeliğin milli ekonomilere yansımaları ise saha araştırmalarımızdaki ülkelere çeşitlilik göstermektedir. *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*'nın verilerinden derlediğimiz *Tablo 1*'deki rakamlardan anlaşılacağı üzere 2016 yılı itibarıyla dört ülkedeki kişi başı GSYİH⁸ 5.000.00 doların üzerindedir. Bunlar arasında Yunanistan en yüksek kişi başı GSYİH'ye sahip ülke iken sıralamanın sonunda Makedonya Cumhuriyeti bulunmaktadır. Ayrıca AB üyesi Hırvatistan ve Yunanistan'ın gelir toplamları, aday ülkeler Sırbistan ve Makedonya Cumhuriyeti'nin neredeyse üç katıdır (Bkz. *Tablo 1*).

Ülke	AB Üyeliği	Kişi Başı GSYİH (Dolar)	Balkan Coğrafyasındaki Topraklarının Yüzdesi
Makedonya Cumhuriyeti	Aday Ülke	5.237.00	Tamamı
Sırbistan	Aday Ülke	5.348.00	%72
Yunanistan	Üye	18.103.00	Tamamı
Hırvatistan	Üye	12.090.00	%55

Tablo 1. Saha Araştırmaları İçin Ziyaret Edilen Ülkelerin Kişi Başı GSYİH ve Balkan Topraklarındaki Yüzölçümlerini Hedef Alan Bilgiler. **Kaynak:** *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı* (www.mfa.gov.tr). [08.12.2017].

⁸

Gayri safi yurt içi hasıla.

Bir diğer husus olarak; Yunanistan yüksek gelirle birlikte en kalabalık nüfuslu araştırma ülkemizdir. Onu Sırbistan izlerken Makedonlar tablonun bu kısmında son sıradadır. Söz konusu nüfuslar içinde Yunanistan %95'lik Yunan uyruklu vatandaşı ile etnik anlamda en homojen yapıya sahip ülkedir. Yunanlıları kendi ülkeleri içinde Hırvat ve Sırp izlerken, vatandaşları arasında önemli oranda Arnavut barındıran Makedonlar burada da alt sıradadır (Bkz. Tablo 2).

Ülke	Nüfus	Etnik Yapı
Makedonya Cumhuriyeti	2.081.075	%64 Makedon, %25 Arnavut, %4 Türk.
Sırbistan	7.182.862	%83 Sırp, %4 Macar, %2 Boşnak, %1 Roman, %1 Karadağlı, %9 Diğerleri.
Yunanistan	11.092.771	%95 Yunan, %1 Türk, %1,5 Arnavut, %1,5 Makedon, %1 Diğerleri (Bkz. Notlar "c")
Hırvatistan	4.284.889	%90,42 Hırvat, %4,46 Sırp, %0,79 Boşnak, %0,33 Macar, %0,24 Sloven, %3,86 Diğerleri.

Tablo 2. Saha Araştırmaları İçin Ziyaret Edilen Ülkelerin Nüfus ve Etnik Yapısını Hedef Alan Bilgiler. **Kaynak:** Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (www.mfa.gov.tr). [08.12.2017].

2. Balkanlar ve Plastik Sanatlar

Balkanları plastik sanatlar konusunda bütüncül biçimde ele alan bir yaklaşım sunmak oldukça zordur. Zira birinci bölümde yer verdiğimiz tarihten anlaşılabileceği gibi dağılan Yugoslavya'dan kalan topraklardaki dinamikler Batı veya Doğudakilerden farklıdır. En başta dinsel olgulardan bahsedilebilir. Bölgeyi semavi dinler odağında; Müslüman, Hıristiyan ve Musevi toplulukların ortak paylaşımlarının bulunduğu bir coğrafya olarak tanımlamak mümkündür. Osmanlı tebaasındaki yıllardan kalan taşınmazlardan, Hıristiyanlığın farklı mezheplerine hitap eden kiliselere kadar pek çok dinsel yapı Makedonya Cumhuriyeti, Sırbistan, Yunanistan ve Hırvatistan'a dağılmış durumdadır. Ayrıca bu topraklarda İslam coğrafyasına özgü yazma eserlerden, (Hıristiyanlık inancının Ortodoksluk mezhebiyle anılan) ikonalara dek pek çok kıymetli eser muhafaza edilmektedir.

Resim 8. Üstte solda zengin ikona koleksiyonu ile Atina'nun önemli müzelerinden Benaki Müzesi, sağda ise Belgrad'da yer alan tarihi Osmanlı miraslarından biri; Silahtar Damat Ali Paşa Türbesi bulunmaktadır. Atina-Yunanistan, Belgrad-Sırbistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Dinler arası diyalog konusunda ayrıcalıklı niteliklere sahip olan Balkan sahası için kültürel etkileşimden de bahsetmek mümkündür. Semavi dinler etrafında şekillenen bayramlar veya tarihsel temaslardan referanslar alan milli günlerin kutlanmasına yönelik etkinlikler Sırp, Hırvatlar ve hatta Makedonlar arasında etkileşimsellik göstermektedir.⁹

Konuya yukarıdaki parantezleri ekledikten sonra *Resim 1*'deki rotamız üzerinden bölgede plastik sanatların nasıl şekillendiğinden bahsedebiliriz.

2.1. Makedonya Cumhuriyeti - Üsküp

İlk saha araştırmamız olan Makedonya Cumhuriyeti'ne yakın zaman dilimini kapsayacak şekilde yaklaşmak için *Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi*'nin koleksiyonundan faydalanılabilir. Makedonya'nın 20.yy başlarından içinde bulunduğumuz son on yıla kadar ki üretimlerini barındıran bu geniş kapsamlı müzede iki dünya savaşı arasındaki zaman dilimini hedef alan pek çok eser bulunmaktadır. Bunlar aracılığı ile o yıllarda tatbik edilen resim çalışmalarının daha çok köyleri, kasabaları betimleyen ve figüratif öğelerden yararlanan bir üsluba sahip olduğu söylenilebilir. 1950'lere kadar süren bu anlayış *Dimitar Avramovski Pandilov*'un *Tulumcu* (1926) ve *İplikçiler*'i (1949) ile *Lazar Lichenoski*'nin *Rastko Puriç'in Portresi* (1933) isimli yapıtları ile örneklenebilir.

Resim 9. Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi. Dimitar Avramovski Pandilov'un ve Lazar Lichenoski'nin eserlerinin bulunduğu kısım, Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

⁹ Sırp, Hırvatların Balkanlarda 28 Haziran tarihinde gerçekleşen olaylarla pekiştirdiği *Vidovdan Bayramı*, Hırvatlarda önemli yer edinen *Aziz Nicholas Günü* ve sadece Makedonların değil, diğer Balkan ülkelerinin kendi bağımsızlıklarını kutlamaları bunların bir kısmıdır.

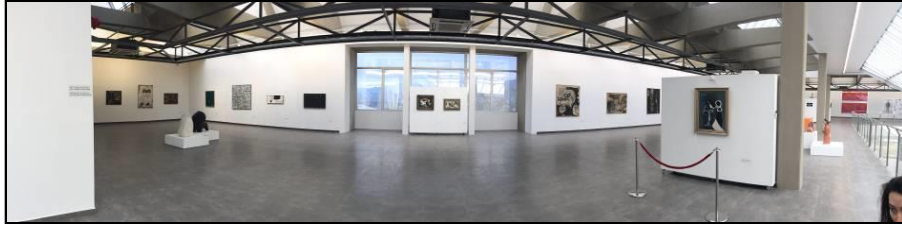

Resim 10. Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi. Dimitar Avramovski Pandilov'un Tulumcu (1926) isimli çalışması, Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Fakat 1960'lar ve sonrasında üretilen yapıtların durumundan bahsedecek olursak, öncesinde temas etmemiz gereken bir nokta vardır. Ülkenin en bilindik sanat müzesi olan Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi¹⁰ (Üsküp merkezli) 1963 depremi sonrasında kurulmuştur. Başkentini de yeniden yapılanmasını hedef alan süreçte özellikle Batı Avrupa'dan ve Birleşik Devletler'den çokça sanatçı yeni müzeye eser bağışında bulunmuş, *Pablo Picasso* ve *Alexander Calder* gibi isimler de bağış yapan sanatçıların içinde yer almıştır. Şehrin deprem sonrasındaki kalkınma aşamasında sanatsal ve kültürel yapıtlara duyduğu ihtiyacın göz önünde bulundurulması ile başlayan bu girişim, müzenin nitelikli bir koleksiyona sahip olmasına yardım etmiştir.

Resim 11. Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi. Alexander Calder'ın Kırmızı Poligon (1961) isimli çalışması. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Resim 12. Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi. P. Picasso'nun eserinin bulunduğu 2. Kat. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Makedon sanatçıların o yıllardaki çizgisi ile devam edersek, bazı isimlerin 1960'larla birlikte yine yerel öğelerden beslenen ama Batı sanatından da referanslar alan yapıtlar ürettiğini söylemek mümkündür. Makedonların Batı sanatı ile bu etkileşimi; sanat tarihi çalışmalarıyla da bilinen *Dimche Koco*'nun (çıkış noktası *Michelangelo Buonarroti* olan) yün ve pamuk esaslı

¹⁰ Koleksiyonunu incelediğimiz müze 2007 yılında Makedonya Hükümeti tarafından yenilenmiştir. Yenilenmede finansal kaynağı İtalya Hükümeti sağlamıştır.

Pieta'sı (1969/70) ile örneklenebilir. Ayrıca 20.yy'ın ikinci yarısı ile Avrupa coğrafyasında beliren kavramsal ya da yeni medya üretimlerin burada da vücut bulduğunu söylemek gerekir. Yakın yıllardan; Makedon sanatçılar *Petre Nikoloski'nin* paslı çivilerden oluşan *Balkan Halısı* (2002), *Oliver Musovikj'in Yükseklik Korkusu* (2000) ya da *Zhaneta Vangeli'nin Integralizm'i* (2002) gibi yapıtlar Makedonya Cumhuriyeti'nde güncel sanat yaklaşımlarının geldiği noktaya örnektir.¹¹

Resim 13. *Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi. Dimche Koco'nun* yün ve pamuk esash *Pieta* (1969/70) isimli eseri. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Resim 14. *Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi. Petre Nikoloski'nin* *Balkan Halısı* (2002) isimli yapıtı. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Resim 15. *Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi. Oliver Musovikj'in* *Yükseklik Korkusu* (2000) adlı çalışması. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Ülkenin bugünkü durumunu yalnızca bir müze ya da tek bir koleksiyon üzerinden incelemek doğru bir yaklaşım olmaz. Bu anlamda sınırlı bir alana sahip olan makale adına zengin bir resim koleksiyonu bulunan *Makedonya Mücadele Müzesi*¹² de ziyaret edilmiş, burada sosyalist gerçekçi üslupta ya da bu üsluba yakın durup 21.yy da üretilmiş olan eserlerin izi sürülmüştür.

¹¹ Balkan coğrafyasını müze üzerinden bir bütün olarak ele aldığımızda diğer bölge sanatçıların 2000 ve sonrasındaki pek çok yapıtı da incelenebilir.

¹² Müzenin tam adı: *Makedonya Devlet ve Kurtuluş Mücadelesi Müzesi*'dir. Metinde kullanılan isim müzenin kendi tanıtımlarında kullandığı kısaltılmış isimdir.

2017 senesi başlarında gerçekleştirilen bu ziyarette, 2008 yılında kurulması kararlaştırılan ve inşaatı üç yıl süren müzenin; 1991’de bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti’nin geçmişte karşılaştığı zorlukları yeni kuşaklara anlatmayı (ve bağımsız Makedonya propagandası yapmayı) amaçladığı anlaşılmıştır. Müzenin sahip olduğu resim koleksiyonu; tarihsel olaylar (muharebeler, çatışmalar vb.) ile kahramanları/liderleri betimleyen yapıtlardır. Söz konusu eserler 2008 sonrasında Bulgar, Ukraynalı veya Rus sanatçılara sipariş edilmiş, Makedon sanatçılar da onlarla uyumlu üretimler gerçekleştirmiştir.

Rus sanatçı *Troshin Sergey Nikolaevich*’in *Todor Aleksandrov Cinayeti* ile örneklenebilecek bu “yeni” eserlerde ülke dışından Bulgar *Atanas Atanasov*, Ukraynalı *Larissa Bondarenko* ve Sırp *Nebojsa Gjuranovic* gibi ressamların imzası mevcuttur. *Milan Andov*, *Vasil Alachov*, *Stefan Georgievski* ve *Kiril Efremov* ise müzede eserleri bulunan Makedon sanatçılardandır. Yapılan kısa süreli incelemede süreç dâhilinde Makedon sanatçıların Rusya ya da Doğu Avrupa’dan ressamlar ile etkileşim kurduğu, iş birliğinde sosyalist gerçekçi yaklaşımdan izler barındıran figüratif eserler de hazırlandığı gözlemlenmiştir.¹³

Resim 16. Makedonya Mücadele Müzesi. *Troshin Sergey Nikolaevich*’in *Todor Aleksandrov Cinayeti* isimli yapıtı. Üsküp-Makedonya Cumhuriyeti. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

2.2. Sırbistan - Belgrad

¹³ Daha fazla bilgi için Bkz.: *Boyraz, B. Üsküp Şehri ve Kültür-Sanat Dinamizmi (Makedonya Cumhuriyeti) (Yayın Aşamasında)*.

Sırbistan'dan bahsederek başkent Belgrad'ın en bilindik sanat müzelerinden *Zepter Müzesi*'nin koleksiyonu üzerinden okumalar yapabiliriz. Söylenilecek ilk şey ard izlenimci sanatçı *Paul Cezanne*'in *Birinci Dünya Savaşı* sonrasında Sırp resmi adına en temel referans kaynağı olduğudur (Boyras, 2017, s.35). Sanatçının kimi kaynaklarda geometrik kimi kaynaklarda da kübik olarak tanımlanan sanatsal yaklaşımı *İkinci Dünya Savaşı* ve sonrasında; *Zora Petrovic* ile *Marko Celebonovic* gibi yerel düzeyde tanınmış Sırp ressamlarca da etüt edilmiştir (Boyras, 2017, s.35).¹⁴

Resim 17. *Zepter Müzesi*. Solda Sırp sanatçı *Zora Petrovic*'in *Oto-porte* (1950) isimli yapıtı. Sağda bir diğer Sırp sanatçı *Marko Celebonovic*'in *Günlük Yaşam* (1957) isimli tuval üzeri yağlıboya çalışması. Belgrad-Sırbistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Bu nicel yaklaşımın örneklerine 1960'larda da rastlamak mümkünken, Sırp sanatına 20.yy'ın ikinci yarısı ile nüfuz eden en temel etkinin tıpkı Makedonya Cumhuriyeti'ndeki gibi Batı sanatındaki radikal değişimler olduğu söylenebilir.¹⁵ Özetle o yıllarda soyut dışavurumcu yaklaşımların yanı sıra figüratif çalışmalar üzerine de araştırmalar yapan ve yurt dışında eğitim alan Sırp sanatçılar ülkelerine döndüklerinde edindikleri izlenimleri tuvallerine yansıtmıştır. 1955 yılında kurulan; *Milos Bajic*, *Aleksandar Lukovic* ve *Zoran Petrovic* gibi isimlerin başı çektiği *Aralık Grubu* gibi girişimler de bu tip yaklaşımlara zemin hazırlamış ve Sırp sanatı 1960 sonrasındaki uygulamalara daha yumuşak bir geçiş yapmıştır (Boyras, 2017, s.35).

Marina Abramovic ile örneklenebilecek sanatçıların bir kısmı ise 1960'larda deneysel ya da kavramsal üretimlere ilgi göstermiştir. Balkan coğrafyasının ötesinde, Avrupa ve Birleşik Devletler'de başarı kazanan, büyük bütçeli Batı

¹⁴ *Zemjla (Dünya)* ve *Zivot (Hayat)* sanat grupları ülkede öncü anlamda sivri en etkin kolektiflerdir. Muharebeleri sorgulayan ve eserleri için plastik anlamda daha doygun üslupları benimseyen bu grupların sanatçıları ilerleyen yıllarda Sırp sanat akademisinde hizmet vermeye başlamıştır (Boyras, 2017, s.35).

¹⁵ *Jovan Bijelic* ve *Milan Konjovic* gibi isimler bu yılların öne çıkan Sırp sanatçılarıdır.

müzelerine kabul edilen bu sanatçılar Sırp sanatının coğrafi sınırlarını genişletmiştir.

Resim 18. *Zepter Müzesi.* Sırp sanatçı *Majda Kurnik'in Üç Müzisyen* (1963) adlı çalışması Belgrad-Sırbistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Sırbistan adına 1970 sonrası için bir parantez açmak istersek yine siyasi konulara temas etmemiz gerekir. *Soğuk Savaş*'ın ortalarına denk gelen bu yıllarda Batı ve Sovyetler arasındaki çekişme iyiden iyiye belirginleşmiştir. Belgrad nedeniyle Balkanlardaki siyasi ortamda her zaman merkezde bulunan Sırp sanatçılar bu durumu; geleneksel-çağdaş, dogmatik-liberal ve yerel-uluslararası gibi zıtlıklar içeren yaklaşımlarla tatbik etmiştir (Boyraz, 2017, s.37). Fakat Yugoslavya'nın dağılma sürecine girdiği 1990'lı yıllarda ülkede daha militarist çalışmalar baş göstermiş, asker figürleri hızla tuvalerde yer edinmiştir.

Resim 19. *Zepter Müzesi*. Sanatçı *Miodrag Dado Duric*'in *Tasarım Okulu* (1972) isimli yapıtı. Belgrad-Sırbistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Resim 20. *Zepter Müzesi*. Solda *Milan Blanus*'nın *Bira İçen Asker* (1993) isimli yapıtı. Sağda *Vladimir Vlada Velickovic*'in *Çıkış Yolu* (1993) isimli yapıtı. Belgrad-Sırbistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

2000 sonrası için yine ise yine *M. Abramovic*'in baskınlığından söz edilebilir. Fakat diğer coğrafyalar ile iş birliğinden ya da etkileşimden bahsetmek için birden fazla kurumda araştırma yapmak gerekir.

Belgrad Çağdaş Sanat Müzesi Galerisi'sinin sergi takviminden gözlemlediğimiz üzere Sırbistan'da 2000 ve sonrasında çoğunlukla Batılı çağdaş sanatçıların sergileri ön plandadır. Hali hazırda geniş ölçekli bir restorasyon geçiren müzenin şehir merkezinde bulunan bu galerisi, bilakis yabancı sanatçıları ağırlamakta ve güncel sanat disiplinlerine yakın duran çalışmalarını sergilemektedir.

Resim 21. *Belgrad Çağdaş Sanat Müzesi Galerisi*. *Rosella Biscotti* ve *Kevin van Braak*'ın *Kütüphane* (2010) isimli yapıtı. Yapıtı; 300x300x240 cm ebatlarındaki metal strüktürden, kitaplardan ve 5 adet posterden oluşmaktadır. Belgrad-Sırbistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Sırbistan Tarih Müzesi ise genellikle 19. ve 20.yy'da üretilen sanat nesnelere sahip koleksiyonlara sahiptir. Resimler üzerinden sosyalist gerçekçiliğinin Sırbistan'a da nüfus ettiğini söylemek nispeten mümkündür. Ancak müzede bulunan 20. yy resimleri sayıca az olmakla birlikte total bir yargıya ulaşmamızı sağlayacak eser künyeleri burada bulunmamaktadır.

Daha derin bir araştırma için ziyaret ettiğimiz *Sırbistan Demiryolları Müzesi'*ne gelsek, kurum hâlihazırda Sırp sanatçılar *Boza Ilić* ve *Vasa Eskicevic*'in eserlerine ev sahipliği yapmaktadır. Sosyalist gerçekçiliğe yakın duran *Boza Ilić* 20.yy ortalarında figüratif resimler hazırlamış ve bölgedeki toplumsal konulara odaklanmıştır. *Vasa Eskicevic* ise bizzat Rusya'da sanat eğitimi almış 20.yy'ın ilk çeyreğinde Balkanlardaki savaşları ve bölge coğrafyasından manzaraları resmetmiştir.

Resim 22. *Sırbistan Demiryolları Müzesi.* *Boza Ilić*'in sosyalist gerçekçi çizgiindeki eserlerinden biri: *Gençlik Demiryolu İnşa Ediyor (Omladina Gradi Pruga)*. Eserin yapım yılı belirtilmemiştir. Ancak sanatçının bu türdeki yapıtlarının öne çıkanları 1945-1955 arasındaki dönemde üretilmiştir. Belgrad-Sırbistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi, 2017.*

Ziyaret ettiğimiz bu müzeler aracılığıyla Sırp sanatçıların 20.yy başlarından 21.yy'a kadar değişen ve gelişen sanat perspektiflerine uyum sağladığını söylemek mümkündür. Özellikle 1960'lardan sonra Batı'da yayılan yeni yaklaşımlar eski Yugoslavya da hızla kabul görmüştür. Bu durum radikal değişimler gösteren siyasi aşamalarda bile ivmesini korumuştur. Fakat Sırp sanatçıların günümüzde sadece Batı odaklı bir çizgiyi takip ettiklerini söylemek mümkün değildir. Yakın döneme, 21.yy'a bakarsak sosyalist gerçekçilikten izler taşıyan Belgrad doğumlu realist ressam *Dragan Malesevic Tapi'nin*¹⁶ yapıtları ülkede diğer güncel sanat üretimleri kadar önemsenmekte, onlarla aynı çatı altında/sergilerde sunulmaktadır.

2.3. Yunanistan – Atina

¹⁶ Sanatçı 2002 yılında hayatını kaybetmiştir.

Yunan resminde 19.yy'a kadar görülen baskın yaklaşımlar genellikle dine bağlılık ve günlük yaşamdır. Ancak *Nicolaos Gyzis* ve *Theodoris Rallis* gibi dönemin önemli ressamlarının başını çektiği bu yaklaşım, eğitimlerini 19.yy sonlarına doğru tamamlayan ve Batı'daki gelişmeleri yakından takip eden yeni kuşak Yunanlarca dönüşüme uğratılmıştır (Boyraz, 2017: 1563). Yine *P. Cezanne*'ın ve hatta *Vincent Van Gogh*'un çizgisinden etkilenen bu yeni kuşak, çalışmalarında daha sübjektif davranmış, *Konstantinos Parthenis* ve *Konstantin Maleas* gibi isimlerle ard izlenimcilik hızla Yunan resmine entegre olmuştur (Boyraz, 2017: 1564).¹⁷

Resim 23. *B&M Müzesi*¹⁸. Paragrafta bahsettiğimiz sanatçılara ait yapıtların önemli bir kısmı başkent Atina'da bulunan *B&M Müzesi* koleksiyonunda/sergilerinde görülebilir. Atina-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Resim 24. *Konstantinos Maleas*'ın *B&M Müzesi*'nde sergilenen *Messolongi Gölü* (1921) isimli çalışması. Atina-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Ülkede *İkinci Dünya Savaşı* öncesine kadar süren bu dönüşüm savaştan sonra farklı bir boyut kazanmıştır. Zira Balkanlarda Yugoslavya Federal

¹⁷

Daha fazla bilgi için Bkz.: Boyraz, B. (2017). "Konstantinos Maleas Örneğinde Yunan Resim Sanatında Ard İzlenimcilik". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6(3): 1553-1573.

¹⁸

Basil & Marina Theocharakis Foundation for the Fine Arts & Music.

Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki zaman dilimine tekabül eden bu yıllarda Yunanistan da sanat galerilerinin sayısı artmıştır. Başkent Atina'dan örnekle; şehirde 1940'lı yıllarda 14 olan sanat galerisi sayısı, 1950'lerde 32, 1960'larda ise 59 olmuştur (Areti & Psyrra, 2014, s.408). Savaştan sonra güncellenen kalkınma programlarının bir parçası olan bu gelişme ile *Constantine Andreou* ve *Yannis Moralis* gibi sanatçılar kendilerini gösterme fırsatı yakalamış, Yunan koleksiyonerlerin de desteğiyle çok sayıda Yunan sanatçı Batı'ya açılmaya başlamıştır (Boyras, 2016: 1547).

Resim 25. Yunanistan'da Koruma Politikaları ve Partenon. Yunanistan'da 1945 sonrasında sanat galerilerinde sayısal bir artış olduğunu belirtmiştik. Şunu da eklemek gerekir ki aynı yıllarda ülkede taşınır ve taşınmaz eserleri hedef alan koruma politikaları yeniden masaya yatırılmıştır.

Bu politikalar ve koruma uygulamaları özellikle Akropolis'i merkeze alarak gelişmeye başlamış, Partenon da çalışmaların sembolü olmuştur. Görselde Partenon'un günümüzdeki (2017) restorasyon durumu yer almaktadır. Atina-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Benaki Müzesi'nin veya *B&M Müzesi*'nin sergi ve koleksiyonları ile Yunan sanatının bu ve sonraki aşamalarını daha detaylı incelemek mümkündür. Atina doğumlu *Nikos Hadjikyriakos -Ghikas* Fransa'da aldığı eğitimi *Otuzlar Kuşağı*¹⁹ ile birlikte ülkesine taşımış, *Armos* isimli sanat grubuyla da 1950 *Venedik Bienali*'nde vatanını temsil etmiştir. Manzaraları ile bilinen *N. H. Ghikas*'a *Armos* grubunda eşlik eden *Panayiotis Tetsis*'de benzer bir çizgiyi izlemiştir. Sanatçı Paris'teki eğitimi takiben dış mekânlara yönelmiş daha çok post izlenimciliğe dâhil edilebilecek yapıtlar üretmiştir. Ancak yaşamını Birleşik Devletler'de sürdürmüş olan *Lucas Samaras* her ikisinden de farklı bir üslupsal arayışın içine girmiş, polaroid kameraların yardımı ile multimedya tabanlı çalışmalar gerçekleştirmiştir. 2009 yılındaki *Venedik Bienali*'nde Yunanistan'ı temsil eden *L. Samaras* 1960 sonrasındaki Yunan sanatı için önemli bir referanstır. Fakat *L. Samaras*'ı Yunan halkı için bu periyottaki tek multimedya esaslı sanatçı olarak göstermek doğru olmaz.

¹⁹ 20.yy'da sanatsal girişimlerde bulunan Yunan sanat kolektifi.

Aynı yıllarda üretimler gerçekleştiren *Jannis Kounellis* ve *Vlassis Caniaris* gibi isimler de en az onun kadar başarılı olmuş, genç kuşak Yunan sanatçılar/sanatçı adayları için örnek teşkil etmişlerdir.²⁰

Resim 26. B&M Müzesi. *Nikos Hadjikyriakos –Ghikas, Ağlamaklı Burun/Koy* (1965) Atina-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Resim 27. *Vlassis Caniaris*'in *Benaki Müzesi*'nde bulunan *Figür* (1974) isimli çalışması. Atina-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

20

Daha fazla bilgi için
Bkz.: Boyraz, B. (2016). "Lucas Samaras Örneğinde Çağdaş Yunan Sanatında Multimedya Uygulamaların Yeri". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5(6): 1533-1562.

L. Samaras, J. Kounellis ve V. Caniaris gibi isimler 1960 sonrası Batı sanat akımlarının ülkede yankı bulduğunun göstergesidir. Hatta yeni medya üretimlerini 21.yy'a taşıyan Sini Anastasiadi bile bu gruba dâhil edilebilir. Daha güncel girişimlere bakmak için ise Frisseras Müzesi ziyaret edilmiştir. Burada özellikle 2000'li yıllarda üretilen eserler incelenmiş, figüratif yaklaşımların Yunan sanatçılar nezdinde hala popüler olduğu gözlemlenmiştir.

Resim 28. Frisseras Müzesi'ndeki *Yeni Ufuklar* (Ocak-Haziran 2017) isimli sergiden bir eser. Yunan Vaviloussakis Konstantinos'un *Köpeğim Bir Astronot* (2015) isimli çalışması. Altını çizmek gerekir ki Frisseras Müzesi'ndeki koleksiyon sadece Yunan sanatçıların üretimlerini değil Balkan coğrafyasından ve diğer Batı ülkelerinden sanatçıların yapıtlarını da içermektedir. Atina-Yunanistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Özetlediğimiz bu yaklaşımlarla birlikte Yunanistan sınırları dâhilinde belli dönemlerde sosyalist gerçekçiliğe de ilgi gösterildiğini belirtmek gerekir. 20.yy'ın ilk yarısında *Atina Güzel Sanatlar Okulu* öğrencilerinin girişimleriyle Yunan işçilerini sembolize eden temalar ülkede belirginleşmiştir. Daha sonraları bunlara *Nasyonal Sosyalist* Almanya'ya direnişi ifade eden eserler de katılmış hatta *Georges Dimau* bu üslupta sivrilen Yunan sanatçılardan biri olmuştur. Yunan koleksiyonerlerin mevzu bahis yapıtlara ilgisi ise ülkedeki sosyalist gerçekçi üsluba bir çerçeve kazandırmıştır.

Antonis Benakis'in genç Yunan sanatçılara verdiği destek bilinmektedir. Fakat o ve diğer Yunan koleksiyonerlerin odak noktası çoğunlukla Yunanistan'ı betimleyen manzaralar, tarihi muharebeleri/kahramanları ifade eden figüratif kompozisyonlar ya da Batı çizgisini takip eden yeni medya yapıtlardır. Buna karşın Rusya doğumlu Yunan koleksiyoner *George Costakis* Batılı sanatçılara ek olarak Sovyet sanatçıların çalışmalarını da toplamış,

onun başlattığı girişimlerle bu janra yakın duran eserler 1960 sonrasında özel koleksiyonlara dâhil edilmiştir. "Orijinleri" Yunan koleksiyonları olup Birleşik Devletler'de de sergilenen bu eserler günümüzde Rusya ya da Batı ülkelerindeki pek çok müzayede aracılığı ile tekrar tekrar el değiştirmekte ya da müzelere bağışlanmaktadır.

Resim 29. Benaki Müzesi Koleksiyonu. Yunan koleksiyoner A. Benakis'in hamiliğinde kurulan Benaki Müzesi üstte belirttiğimiz sanatçıların eserlerinin dışında Yunan tarihini ve kültürünü sembolize eden taşınabilir nesnelere de barındırmaktadır. Atina-Yunanistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

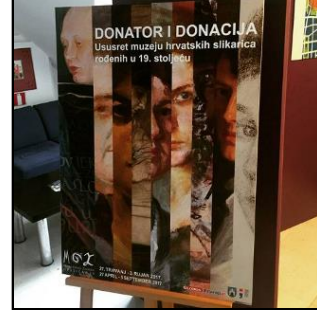
2.4. Hırvatistan – Zagreb

Hırvatistan'ı hedef alan bir araştırma sunmadan önce bölge halkının müzelere yaklaşımını belirtmek gerekir. Başkent Zagreb'de koleksiyon nesnelere kamu kurumlarına bağışlanması 1946 sonrasında yaygınlaşmış ve Hırvat tarihçilerin ifadesiyle kültürel bir "aktiviteye" dönüşmüştür. Hatıralarını sonraki kuşaklara miras bırakmak isteyen Hırvatların *İkinci Dünya Savaşı*'nı izleyen süreçteki bu girişimi günümüzde şehri hedef alan otuz büyük koleksiyonun oluşmasını sağlamıştır. Söz konusu koleksiyonların bulunduğu; sergileme, bakım ve korumalarının yapıldığı yerler ise doğal olarak müzeler olmuştur. *Zagreb Şehir Müzesi* de Hırvat halkının geçmişini ve kimliğini yansıtan koleksiyonlara sahip müzelerden biridir. Bahsi geçen koleksiyonlar içinde sanat nesnelere önemli bir yer tutmaktadır. Hatta bunlardan 19.yy'da doğan Hırvat kadın sanatçılara ait eser ve nesnelere *Bağışçı*²¹ isimli bir sergi kapsamında 27 Nisan - 03 Eylül 2017 tarihleri arasında *Zagreb Şehir Müzesi*'nde ziyaretçilerin ilgisine sunulmuştur.

²¹ Özde akademisyen ve sanat koleksiyoncusu *Josip Kovačić*'in 1988 yılında kuruma başladığı eser ve nesnelere oluşan sergi, koleksiyonerin 2009 yılında müze ile kurgusal bir iş birliğine gitmesi üzerine şekillenmeye başlamıştır. Toplamda yedi bölümden oluşan bu sergi *J. Kovačić*'in sanatsal koleksiyonunu ve şehirde koleksiyon nesnelere edinimi ile bağışlama olgusunun nasıl bir "aktiviteye" dönüştüğünü anlatmaktadır. Sergi hakkında daha fazla bilgi ve görsel için Bkz.: Boyraz, B. *Hırvat Koleksiyoner Josip Kovacic'in (1935 - 2017) Sanat Koleksiyonu* (Yayın Aşamasında).

Resim 30. Zagreb Şehir Müzesi: Bağışçı sergisi kapsamında 1.073 adet nesne sergilenmiştir. Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Hırvat sanat tarihi araştırmalarımız için ilk durağımız olan bu sergi 19.yy sonlarında ünlenen *Slava Raškaj*'ı merkez noktaya koyan bir kurguya sahiptir. Kurgu üzerinden ilerlersek sergide 19.yy Hırvat resminde kadın sanatçıların belli bir ağırlığı olduğu ve özellikle suluboya tekniğiyle yapılan manzara resimlerinin o yıllarda Hırvatistan'da sıklıkla kabul gördüğü aktarılmaktadır. *Slava Raškaj* sonrasında *Mira Klobučar* gibi Batı ülkelerinde (Londra) eğitim alan sanatçıların da benimsediği bu tür üsluplar tahmin edilebileceği gibi 20.yy'ın başları ile birlikte değişim göstermiştir. Sonraki adımımız; *Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi*'nde yaptığımız incelemelerde bu tarihlerde "P. Cezanne etkisinin" *Vladimir Becic* ve *Vilko Gejan* gibi sanatçıların üretimlerinde vücut bulduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca iki dünya savaşını da kapsayan yıllarda; *Sonja Kovacic – Tajcevic* kübik sayılabilecek üslubuyla, *Ivo Rezek* ise *P.Picasso*'nun pembe dönemini andıran figürleri ile Hırvat sanatının Batı Avrupa'dan üslupsal yönde referanslar aldığını göstermiştir.

Resim 31. Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi: *Vladimir Becic*'in 1922 tarihli natürmortu (Solda). Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Bu noktada belirtmek gerekir daha sonraları *Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi*'ne dönüşecek olan *Zagreb Çağdaş Sanatlar Galerisi*'nin 1954 yılında başlattığı sergiler ya da Hırvatların 1949-1955 yılları ile örneklenebilecek sanatsal girişimleri özellikle Zagreb merkezli bölgede 1960'larda belirecek kavramsal yaklaşımlar için zemin hazırlamıştır.

Resim 32. Zagreb Çağdaş Sanat Müzesi: Görselde Ivan Picelj, Aleksandar Srnec ve Vjenceslav Richter gibi isimlerin 1949 ve 1950'li yıllardaki Viyana, Stockholm ve Hannover sanat fuarları için Hırvatistan adına hazırlamayı hedefledikleri pavyon tasarımları yer almaktadır. Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Bu zeminden destek bulan yerel sanatçılar 1960'larda Batı sanatında yaşanan değişimlerin ülkeye entegre olmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Fakat Hırvatların sanatsal gelişiminde diğer Balkan sanatçılarının ve daha uzun süreçte dönemin bilindik Batılı sanatçılarının da payı mevcuttur. Örneklerle ifade edersek; Hırvat *Josip Vanista*'nın 1961 tarihli *Manet'e Saygı* isimli yerleştirmesi Hırvatların suluboya manzaralardan sonra yeni girişimlere ne denli açık olduğunu göstergesidir. Sloven *Andraz Salamun*'un 1968 tarihli *Triptik* isimli eseri ya da o yıllarda Yugoslavya'daki öncü kavramsal üretimleri gerçekleştiren *OHO Grubu*'nun yapıtları ise diğer Balkan sanatçılarının girişimleri için örnek gösterilebilir. Son olarak *Hans Haacke* gibi uluslararası düzeyde bilinen bir sanatçının 1980'lerin hemen başında Hırvatistan'da ağırlanması ve yerel bir sergi için bölge siyasetini hedef alan "ironik" bir üretim gerçekleştirmesi, Batı sanatının bu coğrafya ile birinci elden temas kurduğunun kanıtıdır.

Resim 33. Zagreb Çağdaş Sanat Müzesi: *Josip Vanista*'nın *Manet'e Saygı* (1961) isimli yerleştirmesi. Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Resim 34. Zagreb Çağdaş Sanat Müzesi: Andraz Salamun'un Triptik (1968) isimli çalışması. Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Resim 35. Zagreb Çağdaş Sanat Müzesi: Hans Haacke 1980 yılında Zagreb şehrinde bulunmuştur. Sanatçının Zagreb sergisi için hazırladığı Yugoslavya odaklı ayna tabanlı yapıtı (*Zagreb'deki Sergi İçin Bir Çalışma*, 1980) ise Batılı sanatçıların bölgeye yaklaşımını "ironik" biçimde özetler niteliktedir.²² Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Yine altı çizilmelidir ki Hırvat sanatını ve kültürel birikimini Batı nezdinde belirginleştiren girişimler ülkenin AB'ye üyeliğinin öncesinde başlamıştır (Boyraz, 2017: 94). Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma dönemine (1991) ve Balkan coğrafyasındaki çatışmalara tanıklık eden radikal üretimler de bu süreçte başrolü üstlenmiştir (Boyraz, 2017: 94). Ayrıca Hırvat koleksiyonerlerin girişimleri ile bir araya gelen yapıtlar bağımsızlık sonrasında ulus kimliğinin beyan edilmesine de katkı sağlamıştır (Boyraz, 2017: 94). Böylece 20.yy sonlarına doğru *Sanja Ivekovic*, *Ivan Kozaric*, *Josip Generalić*, *Mladen Veža* ve *Edo Murtić* gibi isimler özgün estetikleriyle öne

²² Sanatçı, ayna üzerine yazdığı metinde Hırvatça okuyup yazamadığını ve bölgedeki siyasi duruma hâkim olmadığını belirtmiştir.

çıkış, Hırvatistan plastik sanatlarında yeni bir ivme yakalamıştır (Boyraz, 2017: 94).

Resim 36. Zagreb Çağdaş Sanat Müzesi: Sanja Ivekovic'in *Kadın Evi* (1998-2002) isimli çalışması. Eser görüntü kayıtları ile desteklenmiştir. Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Son olarak 21. yy için Hırvat sanatçılardan öne çıkarabileceğimiz isimlere değinirsek bunlar; *Ljubomir Stahov* ve *Ivan Kozaric*'dir. Zagreb'de 2017 yılında *Art Pavilion* çatısı altında bir sergisi de bulunan *L. Stahov*'un heykelleri sadece kendi ülkesinde değil diğer Balkan ülkelerinde de kabul görmektedir (Boyraz, 2017: 94). Benzer şekilde heykel tabanlı eserler üreten, ancak yeni medyalarından da faydalanan *Ivan Kozaric* dikkat çeken bir isimdir. Çalışmalarına hâlihazırda Zagreb şehrinde devam eden sanatçının yapıtları pek çok Batı müzesi koleksiyonuna dâhil edilmiştir. İki sanatçıdan söz etmişken, sosyalist gerçekçi resimlerin Hırvatistan'da da tatbik edildiğini söylemek gerekir. 1963 yılında hayatını kaybeden *Maksimilijan Vanka*'nın resimlerinin bir kısmı Hırvat halkının iki dünya savaşı sonrasında yeniden kalkınma için gösterdiği çabayı betimler niteliktedir. Ancak ülke adına şunu belirtmek gerekir ki; bu türden eserler güncel çalışmalarını içeren müzelerde azınlıktadır.²³ *Soğuk Savaş* yıllarındaki hatıraları geride bırakmak isteyen Hırvatlar sosyalist gerçekçi eserleri çoğunlukla tarihsel betimlemelere sahip müzelerde toplamış, bu şekilde geçmişin geride kaldığını beyan etmişlerdir.

Resim 37. Zagreb Çağdaş Sanat Müzesi: *Ivan Kozaric*'in atölyesi için müze içinde yapılan kurgu. Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** Burak Boyraz Arşivi, 2017.

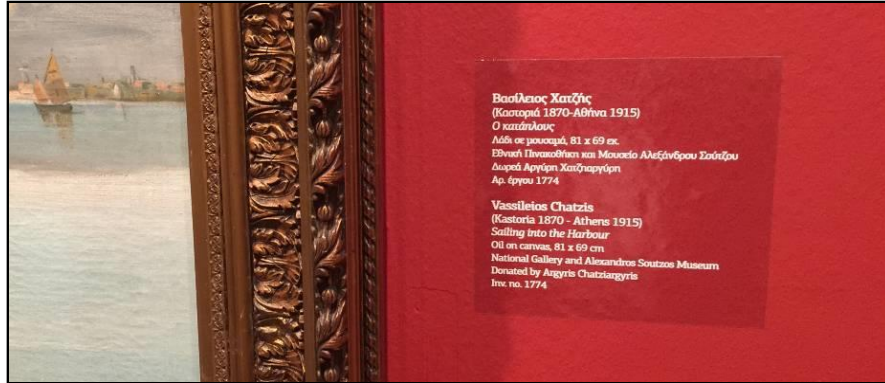
²³ Çağdaş sanat müzelerinde bulunan örnekler sadece kronolojik anlatımları desteklemek için kullanılmaktadır.

Sonuç

Balkan coğrafyasının dinler arası diyalog ve kültürel etkileşim yönünden önemli argümanlara sahip olduğunu belirtmiştik. Saha araştırması yaptığımız ülkelerdeki müzelerde de 20.yy üretimi olup bu bütünselliği ifade etme potansiyeli olan pek çok sanat eseri bulunduğunu belirtmek gerekir. Ancak söz konusu eserlerin (tarihsel skaladaki öncü örneklerinin); özde bölgedeki gündelik yaşamı tasvir ettiği, ortak bağlara yapılan vurguların bu örneklerde çok daha geri planda kaldığının altı çizilmelidir. Siyasi dönüm noktalarında üretilenler ise Balkanlardaki; birleşme ve ayrılıkların getirdiği politik havadan nasiplenmiş, ana temalarda arka planlara ulus-millet propagandaları işlenmiştir. Bu çizgideki yapıtları içermeleri açısından Üsküp'teki, Atina'daki tarihsel içerikli müzeler ve *Zagreb Şehir Müzesi* önemli referanslardır.

Belirtmek gerekir ki ilgili eserlerin müzeler tarafından edinimleri genellikle bağışlarla olmuştur. Sanatçıların kendi eserlerini bağışlamaları konusunda *Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi*'nin 1963 depremi sonrasında topladığı yapıtlar veya *Nikos Hadjikyriakos -Ghikas*'ın Yunan müzelerine hibe ettiği çalışmaları²⁴ örnek gösterilebilir. Hariçte kalanlar içinse *Hırvatistan-Zagreb* başlığı altında da değinilmiş olan; Zagreb'de *İkinci Dünya Savaşı* sonrasında yapılan bağışlardan söz edilebilir.

Resim 38. B&M Müzesi, bağışçılardan *Argyris Chatziargyris*'in de isminin yer aldığı bilgi etiketi. Atina-Yunanistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Yine belirtilmelidir ki müzelerin edinimleri arasında satın almalar bir hacme sahiptir. Öyle ki *Benaki Müzesi*'nin sergilediği eserlerin önemli bir kısmı bizzat *A. Benakis* tarafından alınmış eserlerdir. *Makedonya Mücadele Müzesi* ise daha kuruluş aşamasında bir koleksiyon siparişi vermiştir.²⁵ Büyük

²⁴ Sanatçı pek çok yapıtları Atina'da bulunan *Ulusal Galeri & Alexandros Soutzos Müzesi*'ne bağışlamıştır. *Resim 26*; B&M Müzesi'ndeki *Ağlamaklı Burun/Koy* (1965) isimli yapıt da aslen bu müzenin koleksiyonundadır.

²⁵ Müzenin hedeflediği koleksiyon için isimlerini *Makedonya Cumhuriyeti-Üsküp* bölümünde verdiğimiz Rus, Ukraynalı ve Makedon sanatçılar birlikte çalışmıştır

ebatlı, figüratif ağırlıklı ve tarihsel temalı bu resimler için Makedon Hükümeti müzeye destek sağlamıştır.

Koleksiyon yönetim politikalarından bahsederken bakım ve koruma yaklaşımlarına da değinmek gerekir. Ziyaret ettiğimiz müzelerin kendi koleksiyonları için yararlanabileceği restorasyon ve konservasyon atölyeleri dört başkentte de bulunmaktadır.²⁶ Bunlar tabii suretle öz bütçeleriyle doğru orantılı donanımlara sahiptir. AB üyesi iki ülkenin (Yunanistan ve Hırvatistan) sanat müzeleri birliğin büyük bütçeli fonlarından yararlanmaktadır. Diğer iki ülke (Makedonya Cumhuriyeti ve Sırbistan) ise kalkınma fonlarından faydalanmakta hatta *Makedonya Çağdaş Sanat Müzesi* bizzat İtalya Hükümetinden destek almaktadır.²⁷

Resim 39. *Restorasyon ve Konservasyon.* Batıda sanatsal çalışmaların korunması teknoloji ve fen bilimleri ile ilişkilendirilen bir konudur. Balkanlar bu alanda henüz Birleşik Devletler, İtalya ya da Almanya kadar ileri düzeyde değildir. Ancak alınan hibelerin desteği ile bölge müzelerinde ortalama bir ekipman grubuna sahip olan *Hannover Şehir Müzesi*'ndeki gibi bir atölye kurmak mümkündür. Görselde *Hannover Şehir Müzesi*'nin restorasyon atölyesi bulunmaktadır.

Hannover-Almanya. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Batı'da söz sahibi sanatçıların üretimlerinin Balkan topraklarındaki varlığından bahsetmek için ayrı verilerimiz mevcuttur. Araştırmamızda *P. Picasso* ve *A. Calder*'in yapıtlarının Makedonya Cumhuriyeti'nde de bulunduğunu tespit etmiştik. *H. Haacke*'nin *Soğuk Savaş* yıllarında Zagreb'e bizzat geldiğini ve burada bir üretim gerçekleştirdiğini de aktarmıştık. İsimler sadece bunlarla sınırlı değildir. *Joseph Beuys*'un *Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi*'ndeki *İki Toplum Biçiminin Karşılaştırılması* (1971) adlı yapıtı

²⁶ Balkan coğrafyasına dair bakım ve koruma ile ilgili daha kapsamlı bir araştırma için Bkz.: Boyraz, B. (2017) "Türkiye'de Resim Restorasyonu Atölyeleri ve Bir Model Önerisi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi. (Tez dâhilinde Balkan coğrafyasındaki yaklaşımlar incelenebilir).

²⁷ Koleksiyon politikasından bahsederken sergilere ayrı bir parantez açılmalıdır. Saha araştırması dâhilinde ziyaret ettiğimiz başkent müzelerinin tamamı kalıcı ve geçici sergilere sahiptir. Kurumlar bu sergilerde sadece kendi personelleriyle değil, tıpkı Türkiye'de olduğu gibi bağımsız sergi tasarımcılarıyla da çalışmaktadır.

Soğuk Savaş yıllarına gönderme yapan ve rejimsel kutuplaşmayı hedef alan bir üretilir. *Karim Rashid*'in *Twist*'i (2011) ve *Nam Jun Paik*'in 1989 tarihli "bez" üzerine çalışmaları da yine burada sergilenmektedir. *Victor Vasarely*'nin *Barson* (1967) isimli çalışması ise *Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi*'nde yer alırken sanatçının, *IOL* (1958) adlı bir başka yapıtı *Makedonya Çağdaş Sanatlar Müzesi*'ndedir.

Resim 40. *Joseph Beuys*'un *Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi*'ndeki *İki Toplum Biçiminin Karşılaştırılması* (1971) adlı yapıtı (Ortada). Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Resim 41. *Victor Vasarely*'nin *Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi*'ndeki *Barson* (1967) isimli çalışması. Zagreb-Hırvatistan. **Kaynak:** *Burak Boyraz Arşivi*, 2017.

Sayıdığımız isimlere *George Macianus*, *Bob Watts*, *Joe Jones* ve *Ben Petterson* da eklenebilir. Fakat 1960 ve sonrasındaki akımlara dâhil edilen bu isimleri bir kenara bırakıp, *Soğuk Savaş* yıllarında Sovyet güdümlü rejimlerde popülerleşen sosyalist gerçekçi üsluptan bahsedecek olursak öncesinde

tekrar siyasi tarihe dönmemiz gerekir. Metnin birinci bölümünde; 1945 sonrasında *J. B. Tito*'nun öncülüğünde kurulan Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin; Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri, Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerini de kapsadığını aktarmıştık. *J. B. Tito*'nun başlarda keskin olmasa da komünist yanlısı bir duruş gösterdiği, bu duruşun da sosyalist gerçekçi resimlerin bu coğrafyalarda belirmesi adına fırsat yarattığı ifade edilebilir. Ancak araştırmalarımız üzerinden gözlemlediğimiz üzere; Balkanlarda aynı zaman diliminde 19.yy sonlarında Fransa'da belirmiş olan ard izlenimciliğin de kabul gördüğünü belirtmek gerekir.

İkinci bölümde isimlerini zikrettiğimiz ve daha çok kendi ülkelerinde tanınan Balkan ressamı 20.yy başlarından itibaren *P. Cezanne*'in izinden gitmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla sosyalist gerçekçi üretimlerin 1947-1991²⁸ arasında bölgede vücut bulduğunu, ancak bu üslubun başlarda ard izlenimcilik ile ardından da 1960 sonrası sanat akımlarıyla bir rekabete girmek durumunda kaldığını söylemek yanlış olmaz.

Dört ülkenin kendi sanatçılarının üretimlerini ve bunlardan 21.yy içindeki güncel örnekleri görseller eşliğinde sunmuştuk. Örneklerden 1960 sonrasındaki grup için bir çıkarımda bulunursak; Balkan sanatçıların o yıllarda plastik sanatlarda yenilikçi sanat akımlarına ilgi gösterdikleri, görsel estetiğe dair değişim ve gelişimlere ayak uydurdıkları, bu sayede de Batı ile etkileşim kurdukları açıktır. Etkileşimde sanat eğitiminin tabi ki bir payı vardır. Zira 19.yy'da olduğu gibi *İkinci Dünya Savaşı* sonrasında da Balkan sanatçıları yurt dışında öğrenim görmeye dikkat etmiş; buradaki gözlemlerini, uygulamalarını ve yenilikçi perspektiflerini Yugoslavya'ya taşımışlardır. Ancak Balkan ülkeleri içinde verilen sanat eğitiminin bu entegrasyondaki etkisini de göz ardı etmemek gerekir. *M. Abramovic*'in Sırbistan'daki baskınlığından bahsetmiştik. Sanatçı aynı zamanda 1960 sonrası akımlarından *Vücut Sanatı*'nın²⁹ da öncü temsilcisidir. *İkinci Dünya Savaşı*'nın hemen sonrasında doğan (1946) bu önemli isim eğitimini hem Belgrad hem de Zagreb'de yani bizzat Balkan topraklarının içinde almıştır. Bu açıdan bakıldığında bölge coğrafyasının kendi dinamikleriyle de sanatçılar yetiştirebildiği açıktır.

²⁸ Soğuk savaş dönemi bazı kaynaklarda 1945-1991 yılları arasına işaret etmektedir.

²⁹ *Body Art*.

Resim 42. Zagreb Çağdaş Sanatlar Müzesi'nde yer alan ve Marina Abramovic'in *Ritim 2* (1974) isimli performansına ait olan fotoğraflar eşliğinde hazırlanan kurgu. (Fotoğraflar 14 Ekim 1974 tarihinde Marijan Susovski tarafından çekilmiştir). Zagreb-Hırvatistan.
Kaynak: Burak Boyraz Arşivi, 2017.

Şununla tamamlamak gerekir ki; *Tablo 2*'de belirtildiği şekliyle saha araştırmasında bulunduğumuz dört ülkedeki baskın etnik topluluklar o ülkelerin kendi uyruklarından gelen vatandaşlardır. 20.yy sonlarında şekillenen bu mozaik neredeyse 25 milyon bireyden oluşmaktadır. Türkiye ile kıyaslandığında son derece düşük kalan bu nüfus için tüm başkentlerde bir veya birden fazla sanat müzesi bulunurken, ilgili müzelerden en azından bir tanesi çağdaş sanat müzesidir. Bu açıdan bakıldığında (topraklarının küçük bir kısmı Balkan coğrafyasına dâhil olan) Türkiye'nin çağdaş sanat müzeleri adına bölge ile rekabet edebilir duruma gelmesi için; ulusal müze politikasında bu tip müzeleri daha fazla desteklemesi, ulusal eğitim politikasında da genç sanatçı adaylarına daha fazla imkân sağlaması gerekmektedir.

Notlar

- Yükseköğretim Kanunu*'nun 39. maddesi kapsamındaki yurt dışı görevlendirmeleri çerçevesinde hazırlanan bu metnin destekleyicisi Y.T.Ü. *Sanat ve Tasarım Fakültesi*'dir.
- Araştırma yazarın sanatta yeterlik tezi ile eş zamanlı biçimde (2017) gerçekleştirilmiştir. Bahsi geçen ülkelerde yapılan ancak "resim restorasyonu atölyeleri" temalı olan tezin Y.Ö.K.

Referans Numarası: 10149188'dir. Bkz. Boyraz, B. (2017) "Türkiye'de Resim Restorasyonu Atölyeleri ve Bir Model Önerisi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*.

c) Yunanistan'a dair etnik yapıyı sembolize eden yüzdeler hesaplamayla edinilmiştir.

Kaynakça

Areti, A. & Psyrra, M. (2014). "Nineteenth- and Twentieth-Century Greek Art in Primary and Secondary Markets: Some Observations", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 148, 404-411.

Arı, T. & Piriççi, F. (2011). "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", *Alternatif Politika*, 3(1): 1-30.

Aydın, M. (2004). "19. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15: 73-82.

Bahçalı, S. & Kahraman, S. Ö. (2016). "Artvinlilerin Göç Tercihlerinde Bursa'nın Yerinin Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Tercihi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 33: 37-52.

Boyraz, B. (2017). "Balkan Defterinden Notlar I", *Güncel Sanat Dergisi*. Haziran, 34: 34-37.

Boyraz, B. & Şahin, Ü. I. (2017). "Hırvat Sanatçı Ljubomir Stahov ve Güncel Heykel Formları Üzerine", *IV. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi, 21-22 Aralık 2017, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul. Kongre Özet Bildiriler Kitapçığı*: 94.

Boyraz, B. (2017). "Konstantinos Maleas Örneğinde Yunan Resim Sanatında Ard İzlenimcilik". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6(3): 1553-1573.

Boyraz, B. (2016). "Lucas Samaras Örneğinde Çağdaş Yunan Sanatında Multimedya Uygulamaların Yeri". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5(6): 1533-1562.

Bozkurt, G. S. (2010). "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2): 51-95.

Çavuşoğlu, H. (2007). "Yugoslavya – Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Bilig*, 41: 123-154.

Kodaman & Birsal (2014). "21.yy Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı İle İncelenmesi ve Türkiye'ye Etkilerinin Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1): 49-64.

Özgen, C. (2013). "Balkanlar'da Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı", *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25: 327-345.

Sancaktar, C. (2011). "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(2): 21-47.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (www.mfa.gov.tr). [08.12.2017].

Yavuz, F. (2013). "New York Times Gazetesi'nin Gözüyle Balkan Savaşları", *Tarih Okulu Dergisi*, 16: 147-186.

